

دنیای غریب صادق هدایت در آکسفورد

فرشته ساری

۲۶۷

۸ و ۹ فروردین ماه سال ۱۳۸۲، کنفرانس بین‌المللی مطالعه زندگی و آثار صادق هدایت، نویسنده بزرگ ایرانی و بنیانگذار مدرنیسم در ادبیات داستانی ایران، در کالج سنت آنتونی دانشگاه آکسفورد برگزار شد.

این کنفرانس به مناسبت صدمین سالگشت تولد صادق هدایت و با همکاری دانشکده شرق‌شناسی دانشگاه آکسفورد، بنیاد میراث ایران در لندن، فرهنگستان بریتانیا و انستیتو میراث فرهنگی روشن برگزار شد. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در این کنفرانس، اندیشمندان، منتقدان و نویسندگانی از کشورهای ایران، بریتانیا، آمریکا، فرانسه و کانادا شرکت داشتند.

کنفرانس با خوش‌آمدگویی فرهاد حکیم‌زاده (از بنیاد میراث ایران) و الهه میرجلالی (از انستیتو میراث فرهنگی روشن) آغاز شد. گشایش سخنرانی‌ها با خوانش سخنرانی دکتر محمدعلی همایون کاتوزیان (از دانشکده شرق‌شناسی دانشگاه آکسفورد) آغاز شد.

عنوان سخنرانی دکتر همایون کاتوزیان	یب صادق هدایت» بود. دکتر کاتوزیان، از
برگزارکنندگان سمینار، به سخنرانی موز	پیرامون مرور زندگی و آثار هدایت
پرداخت. ایشان، کار و زندگی هدایت را د	ادبیات، فرهنگ، جامعه و عبور از کوره
راه‌های پیش روی هدایت، نمونه‌وار و	ست. و این که هدایت به عنوان بنیانگذار

مدرنیسم در ادبیات داستانی ایران در زمانه خود تنها بود، گرچه پیش از او محمدعلی جمالزاده کوششی را آغاز کرده بود. هدایت نه تنها نویسنده‌ی برجسته‌ای بود بلکه محقق و منتقد خوبی بود. دکتر کاتوزیان، آثار داستانی هدایت را به زیر عنوان‌های رئالیسم انتقادی، ناسیونالیستی، طنز و هجوآمیز و روان - داستان‌ها قابل دسته‌بندی دانست و بوف‌کور را به عنوان نقطه عطف روان داستان‌های پیشین هدایت دانست. دکتر کاتوزیان به دیدگاه بی‌طرفانه راوی در داستان‌های رئالیستی - انتقادی هدایت اشاره کرد که در زمان خود، دیدگاه تازه و مدرنی بود در ادبیات داستانی ایران. دکتر کاتوزیان به طنز و هجو هدایت که بیانگر عصیان او در برابر نهادهای مقاوم و قدیمی بود و نیز به نقادی او از سنت‌های شهری بورژوازی خرده پا اشاره کرد و به احیای روحیه‌ی ناسیونال - رمانیست‌های زمانه‌ی هدایت در برخی آثار و نمایشنامه‌های ناسیونالیستی‌اش، به ویژه «مازیار».

ایشان افزودند، هدایت زندگی ناشادی را سپری کرد که به مرگ ناشادی انجامید. شاید این گریزناپذیر بود. تاوان ادبیاتی بود که او برای ما بر جای گذاشت، میراثی برای انسانیت.

سپس طی دو نشست صبح و عصر در روزهای ۸ و ۹ فروردین سایر شرکت‌کنندگان، به ترتیب برنامه‌ی از پیش تدوین شده، به ارائه نظر و مقاله خود پرداختند:

دکتر جمشید بهنام (رئیس پیشین دانشگاه فارابی، از پاریس):

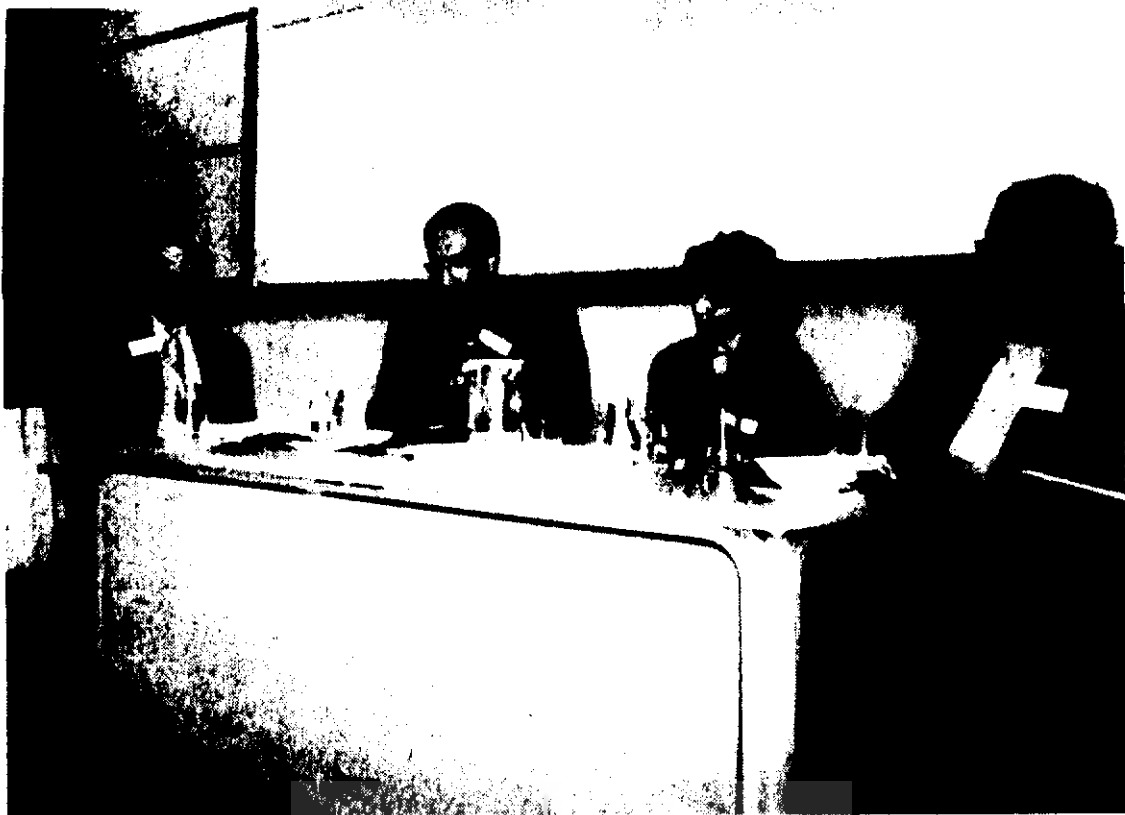
درباره مدرنیسم در کارهای هدایت صحبت کرد.

ماشاءالله آجودانی (از مرکز مطالعات ایران، لندن):

درباره همزمانی آغاز مدرنیسم با ناسیونالیسم در ایران و نیز نفوذ ناسیونالیسم بر بخشی از نوشته‌های هدایت سخن گفت.

محمد توکلی طرقی (از دانشگاه ایلینویز، آمریکا) با بیان این که هدایت فردی سیاسی نبود اما سیاست بر پاره‌ای از آثار هدایت ردی از خود بر جای گذاشته به بررسی این تأثیرات پرداخت. بعد از ظهر میزگردی با شرکت حسین شهیدی (از کالج سنت آنتونی و موسسه شرق‌شناسی آکسفورد)، علی اصغر حلبی (از دانشگاه آزاد اسلامی، تهران)، فیروزه خضرایبی (از دانشگاه پرینستون، آمریکا)، جهانگیر هدایت (برادرزاده صادق هدایت، تهران) و نیز همایون کاتوزیان (به جای کریستف بالایی که در کنفرانس غایب شد.

دکتر حلبی طنز را به عنوان یکی از ژانر دیالوگ و هم در نوشتار، مورد توجه قرار معمولی دانست. آثار هدایت به کار رفته، هم در کلام و را در موارد یاد شده مؤثرتر از توصیف

● صحنه‌ایی از کنفرانس صادق هدایت

فیروزه خضرایبی نیز طنز در داستان بلند «حاجی آقا» را بررسی کرد. او هدایت را استاد طنز دانست هم در کلام هم در شیوه‌های نمایشی اثر.

جهانگیر هدایت، مراسم و نمایشگاه‌های عکسی را که به مناسبت صدمین سالگرد تولد هدایت در ایران برگزار شده بود، برشمرد و از مشکلات تأمین مکان برای این مراسم سخن گفت. جهانگیر هدایت از مراسمی که به این مناسبت در گالری سامی برگزار شده بود [این مراسم را کانون نویسندگان ایران برگزار کرده بود] و نیز مراسمی که در خانه هنرمندان برای اعطای جایزه داستان‌نویسی هدایت با همکاری خانواده هدایت و سایت سخن برگزار شده بود یاد کرد و در پایان نیز دو خاطره خانوادگی را بیان کرد: جهانگیر هدایت گفت در خانه پدری صادق هدایت سگی درشت هیکل و گریه‌ای را نگه‌داری می‌کردند. هر وقت صادق هدایت میهمان داشت، او را که در آن زمان پسر بچه‌ای بود صدا می‌کرد و می‌گفت: «جهان، سگ را به پا»

و خاطره دوم: گاهی از برادرزاده‌اش (جهانگیر هدایت) می‌خواست که گریه را به اتاق او ببرد و تا مدتی صدای خنده و سرگرم شدن صادق هدایت از اتاقش به گوش می‌رسیده است.

دکتر کاتوزیان در این بخش، مقاله‌ای را درباره‌ی نقش زن در بوف‌کور و سایر داستان‌های هدایت به زبان انگلیسی قرائت کرد (بیشتر سخنرانی‌های کنفرانس به زبان انگلیسی انجام گرفت)

Sadeq Hedayat
Centenary Conference
28-29 March 2003
St Antony's College
Oxford University

صادق هدایت
کنفرانس سده
۹-۸ فروردین ۱۳۸۲
مدرسه سنت آنتونی
دانشگاه آکسفورد

۲۷.

Organised by: Iran Heritage Foundation; University of Oxford Oriental Institute; St Antony's College

بنیاد میراث ایران، موسسه شرق‌شناسی دانشگاه آکسفورد؛ مدرسه سنت آنتونی

Supported by: The British Academy; Roshan Cultural Heritage Institute; Awards For All

فرهنگستان بریتانیا، انستیتوی میراث فرهنگی روشن، "جایزه برای همه"

www.iranheritage.org/hedayatconference

The Wondrous World of Sadeq Hedayat

Iranian Writer, Critic, Intellectual

A two-day international centenary conference

Organised by
Iran Heritage Foundation,
St Antony's College Middle East Centre,
and Oriental Institute
University of Oxford

Convened by
Homa Katouzian

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

New Lecture Theatre
St Antony's College, 68 Woodstock Road, Oxford
28-29 March 2003

از دکتر کاتوزیان، سه کتاب درباره‌ی هدایت در ایران چاپ و منتشر شده است که تحلیل جامع و موجزی از زندگی و آثار هدایت در این کتاب‌ها مستتر است و مقاله یاد شده، برگرفته از کتاب «صادق هدایت و مرگ نویسنده، تهران، نشر مرکز، ۱۳۷۲، دکتر همایون کاتوزیان» بود.

روز دوم، ۹ فروردین ماه

فرشته ساری (شاعر و نویسنده، از تهران): «بوف کور و فردیت»

فرشته ساری فردیت را در دو بخش بررسی کرده بود هم در ساختار و زیبایی‌شناسی اثر و هم در فردیت راوی و نقد دیدگاه‌های راوی بوف‌کور. در بخش اول با نام «نقاشی که بوف‌کور را روایت می‌کند یا نقشی که جان می‌گیرد و بوف‌کور نوشته می‌شود» بوف‌کور را اثری اصیل و منحصر به فرد است، اثر دست نقاش - راوی آن. بوف‌کور را حاصل زنده شدن تابلو یگانه آن دانست. همه‌ی عناصر تابلو یا «مجلس نقاشی» یک به یک از آن بیرون می‌آیند و نقش‌های چندگانه خود را اجرا می‌کنند و در همین حین ساختار و محتوای بوف‌کور خلق می‌شود. فرشته ساری در بخش دوم با تأکید بر مدرنیسم در ساختار بوف‌کور و شیوه‌ی بیان راوی آن، لایه‌های نهفته در دیدگاه راوی آن را مدرن ندانست (با در نظر داشتن زمان راوی بوف‌کور و نیز زمان انتشار آن) و پارادوکسی را به چالش خواند.

سپس نسرين رحيميه (استاد ادبيات تطبيقي دانشگاه آلبرتا، از کانادا) به صحبت پرداخت. موضوع مقاله نسرين رحيميه ترجمه‌های هدایت از کافکا بود. دکتر رحيميه گفت: کافکا یکی از نویسندگان اروپایی بود که هدایت را به خود جلب کرده بود. جاذبه کافکا موجب آن شد که هدایت داستان مسخ کافکا را ترجمه کند، هر چند این ترجمه از روی متن فرانسوی انجام شد که از اصل آلمانی آن برگردانده شده بود، اما هدایت به آثار نویسندگان آلمانی زبان هم بی‌عنایت نبود. رحيميه سپس به تجزیه و تحلیل ترجمه‌ی پیام کافکا توسط هدایت پرداخت. او به تأثیر فضاها و ایماژهای کافکایی بر قوه تخیل نویسندگان ایرانی بر اثر ترجمه‌های هدایت نیز اشاره کرد.

شاداب وجدی (استاد ادبیات فارسی از دانشگاه لندن) به جنبه‌های پژوهشی هدایت پرداخت. شاداب وجدی گفت: صادق هدایت برای بسیاری از خوانندگان ایرانی به عنوان مؤلف بوف‌کور و سایر آثار داستانی‌اش شناخته شده است اما صادق هدایت یک محقق برجسته و یک منتقد عالی ادبیات نیز بود. هدایت به مطالعه زبان‌های باستانی و زبان پهلوی پرداخت و متونی را از اصل پهلوی ترجمه کرد از جمله «گجسته ابالیش» شاداب وجدی گفت هدایت درباره‌ی زبان

● دکتر محمدعلی همایون کاتوزیان نویسنده چهار کتاب دربارهٔ صادق هدایت

۲۷۲

و فرهنگ عامه (فولکلور) بسیار دقیق کار کرده بود.

مایکل بیرد (از دانشگاه داکوتای شمالی، آمریکا):

موضوع مقاله مایکل بیرد «تأثیر به مثابه وام، تأثیر آثار غربی بر بوفکور» بود. مایکل بیرد به مشابهت جمله و عبارتی از ادگار آلن پو و ریلکه با متن بوفکور اشاره کرد و درباره مأخذ غربی بوفکور سخن گفت.

بهرام مقدادی (استاد ادبیات انگلیسی دانشگاه تهران): مطالعات فرهنگی

مقاله دکتر مقدادی درباره بررسی تطبیقی بوفکور و خشم و هیاهوی ویلیام فالکنر بود. دکتر مقدادی گفت گرچه هدایت در زمان نگارش بوفکور، یقیناً خشم و هیاهو را نمی‌شناخت و بیشتر تحت تأثیر سمبولیست‌ها و سورئالیست‌های فرانسوی بود، اما زمینه‌های اجتماعی، تاریخی دو اثر، فروپاشی معصومیت، گذار از جامعه کشاورزی به سوی جامعه صنعتی، قابلیت بررسی تطبیقی را دارند.

مارتا سیمیچ یوا (دانشگاه یورک، تورنتو):

بوفکور و آثار کلاسیک فارسی، منوچهری و خیام و جنبه‌های سیاهی در بوفکور موضوع مورد بحث مارتا سیمیچ یوا بود. او گفت پس از ترجمه‌های اولیه از بوفکور به زبان‌های فرانسه و انگلیسی، برخی منتقدان به نفوذ و تأثیر آثار غربی بر بوفکور نظر داشته‌اند. نظر مارتا سیمیچ

● آریانا بروکشلی (عکس از پارسین اکبری)

یوا این بود که مآخذ بوفکور را باید در ادبیات کلاسیک فارسی جستجو کرد و در واقع هدایت در بوفکور بازآفرینی‌ای کرده از سنت‌های ادبیات کلاسیک کشور خودش.

سیروس شمیسا (استاد ادبیات دانشگاه علامه طباطبایی، تهران):

بوفکور و آرکی تایپ‌ها

دکتر شمیسا به بررسی تعدادی از کهن‌الگوها در بوفکور پرداخت از جمله آنیما، آنیموس و سایه.

حورا یاوری (دانشگاه کلمبیا، آمریکا):
هدایت و ما عنوان سخنرانی دکتر حورا یاوری بود.

دکتر حورا یاوری گفت گرچه هدایت در بوفکور روایتی فردی ارائه می‌دهد اما به دلیل وسعت نگاهش، این روایت به آینه‌ای بدل می‌شود تا ما چهره تاریخی و آنی خود را در آن مشاهده کنیم.

پایان بخش کنفرانس سده، اجرای رسیتال پیانو و خوانش تکه‌هایی از آثار هدایت بود. در این برنامه آریانا بروکشلی (از نیویورک) موسیقیدان و پیانیست برجسته پیش از خوانش هر پاره از کتاب‌های هدایت قطعاتی را به زیبایی اجرا کرد در این برنامه آریانا بروکشلی از اولیویه مسیان، ژان سپاستین باخ و علیرضا مشایخی (سه قطعه‌ی داستان‌های کوتاه، نامه‌ها و در جستجوی زمان

گمشده) را اجرا کرد.

در این رسیتال پیانو، همایون کاتوزیان بخش‌هایی از بوف‌کور و نیز بخشی از قضیه‌های طنز هدایت را خواند. این خوانش با زخمه‌ی نخستین جمله‌ی بوف‌کور آغاز شد: «در زندگی زخم‌هایی هست که مثل خوره روح را آهسته در انزوا می‌خورد و تراشد.» رؤیا جهان‌بین و حسین شهیدی نیز بخش‌هایی از طلب‌آمزش حاجی آقا و داش آگل هدایت را خواندند.

● از دکتر محمدعلی همایون کاتوزیان، میزبان و برگزارکننده کنفرانس در آکسفورد، آثار گسترده‌ای در عرصه‌های وسیعی چاپ و منتشر شده است، دکتر کاتوزیان استاد و عضو بسیاری از دانشگاه‌های ایالت‌های مختلف آمریکا و نیز دانشگاه آکسفورد است. از جمله کتاب‌هایی که دکتر کاتوزیان به زبان انگلیسی تألیف و منتشر کرده عبارتند از:

– صادق هدایت، زندگی و افسانه یک نویسنده ایرانی

– نظریه تاریخ و سیاست در ایران

– دیالکتیک حکومت و جامعه، حکومت و جامعه در ایران

– خسوف قاجار و پدیدار شدن پهلوی

– مصدق و مبارزه‌ی قدرت در ایران

● از دکتر همایون کاتوزیان سه کتاب زیر درباره‌ی هدایت در ایران چاپ و منتشر شده است:

۱ – صادق هدایت، از افسانه تا واقعیت، ترجمه فیروز مهاجر، تهران، نشر مرکز.

۲ – صادق هدایت و مرگ نویسنده، تهران، نشر مرکز.

۳ – بوف‌کور هدایت، تهران، نشر مرکز.

از ایشان کتاب‌هایی در عرصه اقتصاد، سیاست، تاریخ و نقد ادبی نیز در ایران به چاپ رسیده است.

● مجموعه مقالات ارائه شده در کنفرانس به دو زبان فارسی و انگلیسی (ناشر ایرانی و آمریکایی) به

چاپ خواهد رسید.